

Čeho si Češi váží a jaké hodnoty dnes preferují?

V současnosti se evropské společnosti potýkají s řadou dynamických změn – pokles ekonomické morálky, růst počtu důchodců, růst počtu nesezdaných soužití a neúplných rodin, problémy neřízeného přílivu imigrantů do Evropy a strach o naší kulturní homogenitu, pokles důvěry k politickým stranám, politikům i nadnárodním celkům. Pokud však chceme porozumět současným globálním změnám ve společnosti, často musíme také pochopit, jakým směrem se ubírají hodnotové orientace samotných jedinců.

Obecně se má za to, že hodnoty vycházejí původně z potřeby koordinovat mezilidské vztahy a zabezpečit tak zájmy skupiny. Mnoho našich základních potřeb lze například uspojit v rámci rodiny. Předpokládá se, že pokud budeme mít rodinu na vrcholu žebříčku našich preferencí, bude našim cílem ji získat a udržet si ji a bude nás to motivovat ke konkrétnímu jednání (Schwartz, 1992). Sestavujeme si takto vlastní hodnotový žebříček a subjektivní váhu, kterou každé hodnotě přepisujeme, určuje naše osobnost, životní zkušenosti i kultura, ve které žijeme (Schwartz 1994). Hodnoty vznikají a proměňují se na základě neustálého vyhodnocování vlastního i cizího jednání v každodenním životě a jako takové jsou považovány za velice stabilní prvek našeho života.

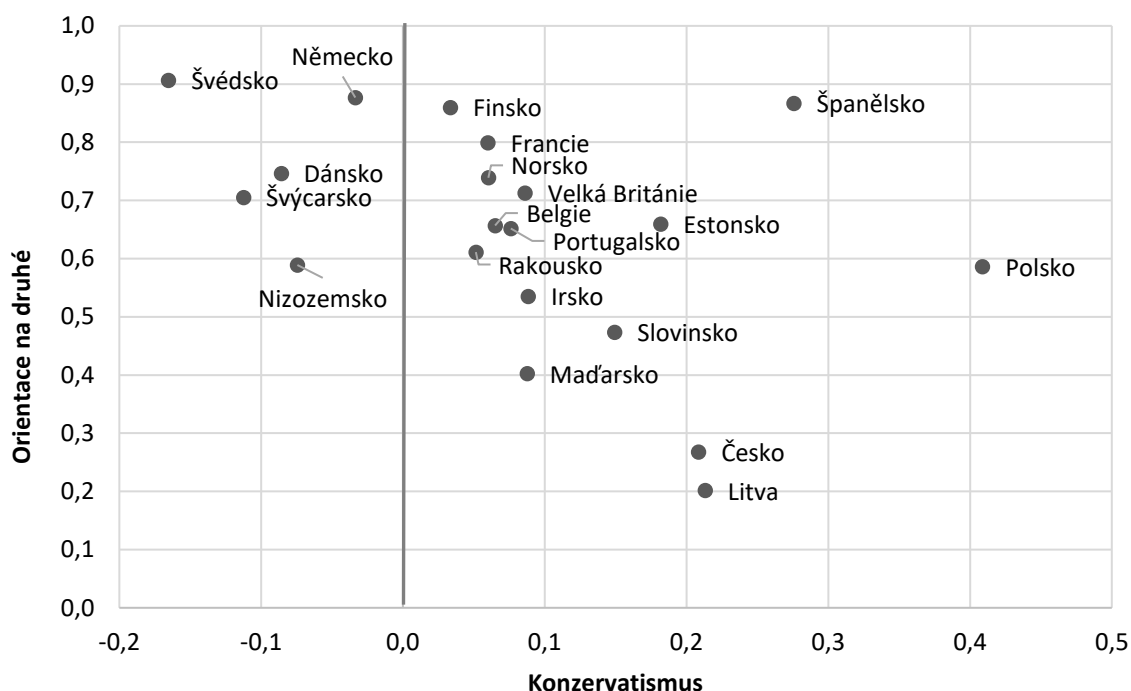
V rámci Evropského sociálního výzkumu se k měření základních hodnot používá již od roku 2002 sada 21 výroků, které respondentovi předkládají portréty různých osob, u kterých má posoudit, do jaké míry se mu popisovaná osoba podobá či nepochází na šestibodové slovní škále. Osoby jsou vyobrazeny prostřednictvím svých životních cílů a aspirací a respondent se má s nimi porovnávat a nepřímou tak vyjádřit své vlastní hodnoty. Tyto otázky pak dokáží zachytit deset základních hodnot - jde o samostatnost (nezávislé myšlení, svoboda v rozhodování, kreativita, zvědavost), stimulaci (touha po vzrušení, novinkách a životních výzvách), požitkářství (hledání potěšení, rozkoše a smyslového uspokojení), úspěch (společensky oceňované schopnosti, kompetentnost), moc (získání sociálního statusu a prestiže, kontrola, dominantní pozice), bezpečnost (touha po bezpečí, harmonických vztazích a stabilitě), konformismus (sebekázeň, poslušnost, zdvořilost), tradici (respekt, věrnost, loajalita, přijetí zvyků), benevolenci (ochrana a podpora prosperity těch, s nimiž jsme v každodenním kontaktu) a univerzalizmus (porozumění, ocenění života, tolerance a ochrana životního prostředí a lidského blahobytu obecně).

Požitkářští Seveřané a orientace na úspěch v postkomunistických zemích

Blíží se tedy česká společnost ve svých hodnotových orientacích Evropě? Z výsledků sedmé vlny šetření ESS (2016) je patrné, že západní země jako je Německo, Dánsko, Švýcarsko nebo Nizozemsko a v zemích severní Evropy (Švédsko, Finsko) velmi málo preferují tradici, konformismus a bezpečnost (tj. obecně konzervativní hodnoty) a naopak dávají velmi vysokou preferenci univerzalizmu a benevolenci (tj. hodnotám orientovaným na druhé). Obecně lze o těchto evropských zemích prohlásit, že jsou všechny orientované především na blaho druhých osob a že rovnost a tolerance jsou zde jedněmi z nejpreferovanějších lidských hodnot (viz také Schwartz, 2006b; Schwartz, 2007).

Průměrnou míru hodnot orientovaných na druhé a spíše podprůměrnou míru konzervatismu vykazují dle očekávání také všechny ostatní země západní Evropy. Výrazně se z tohoto schématu vymyká Polsko a Španělsko jako katolické, religiózní země s poměrně vysokou mírou konzervatismu kombinovaného s vyšší mírou hodnot zaměřených i na blaho ostatních lidí. Země střední a východní Evropy jako Česko, Litva, Maďarsko, Slovinsko typicky více preferují konzervativní hodnoty a o poznání méně hodnoty orientované na druhé.

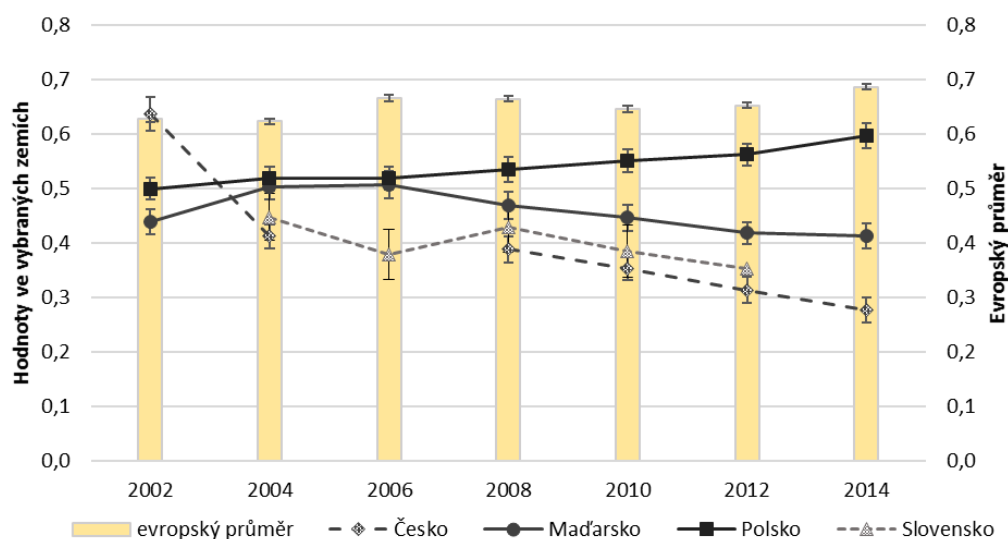
Graf 1. Hodnoty orientované na kolektivní zájmy – míra konzervatismu a hodnotové orientace na druhé – v evropských zemích

Zdroj: ESS 7 (analýza nezahrnuje Izrael a Rusko)

Česko nepřekvapuje ani tak průměrnými skóry sklonu ke konzervatismu, ale spíše významně nízkými hodnotami v případě universalismu a benevolence (tj. orientace na druhé), které nepřímě prokazují nedocenění principů rovnosti, všeobecné tolerance a orientace na kolektivní zájmy ze strany české společnosti. Co se týče vývoje hodnotových orientací na druhé, lze konstatovat, že v české společnosti se hodnotová orientace na druhé osoby a toleranci v čase dokonce i mírně snižuje, v tomto ohledu se celoevropskému průměru vzdalujeme nejvíce ze všech analyzovaných zemí. Stabilnější trend je pak přítomný v Maďarsku, na Slovensku a v Polsku, kde k žádným podstatným změnám nedochází.

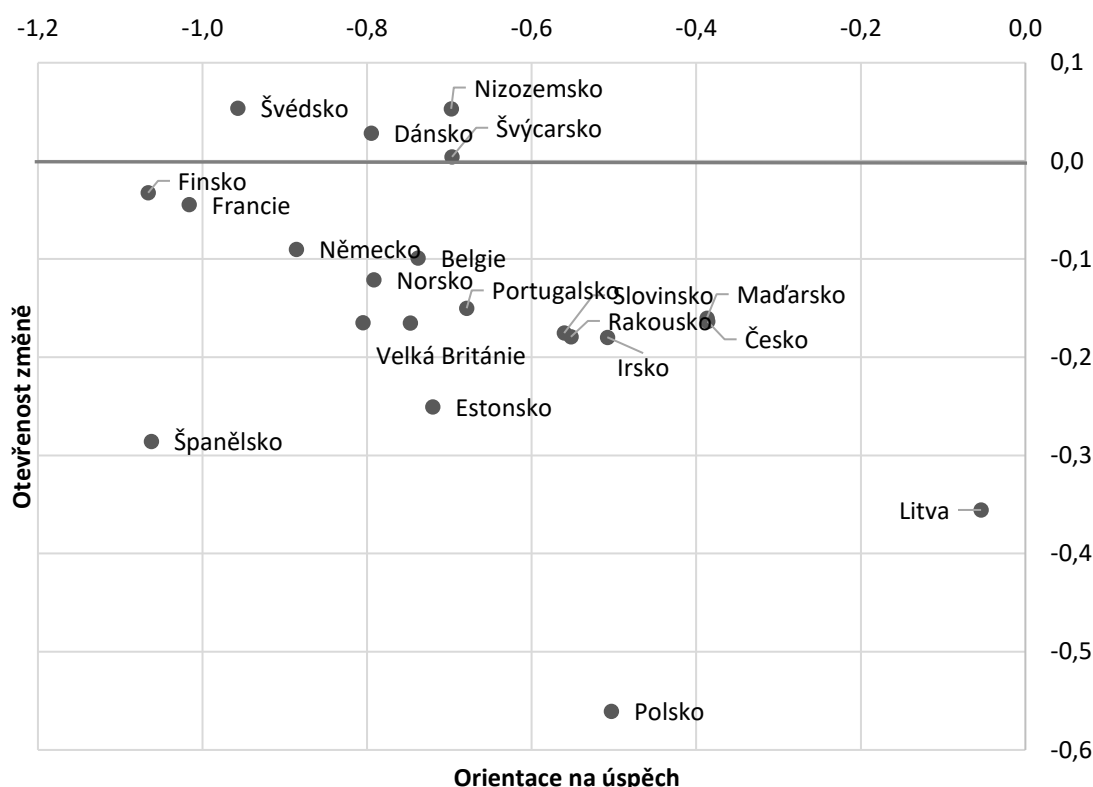
Graf 2. Vývoj hodnotové orientace na druhé ve středo- a východoevropských zemích

Zdroj: ESS 1 – ESS 7 (data za ČR 2006 a Slovensko 2002 a 2014 chybí v ESS šetření)

Co se týče dalších základních hodnot, z grafu 3 je patrné, že žádná země nadprůměrně nepreferuje ani orientaci na úspěch, ani otevřenost změně. Země severní a západní Evropy jako Švédsko, Finsko, Francie a Dánsko ve srovnání s ostatními nadprůměrně (vůči celoevropskému trendu) preferují požitkářství, tvořivost, nezávislost a otevřenost novým podnětům. Zároveň jsou to země, které nejsou příliš silně orientované na úspěch a moc. Země východní Evropy (Česko, Maďarsko, extrémním případem je potom Polsko) nejsou již tolik otevřené změně a požitkářství, ale na druhou stranu si významně více cení hodnot orientovaných na úspěch a moc.

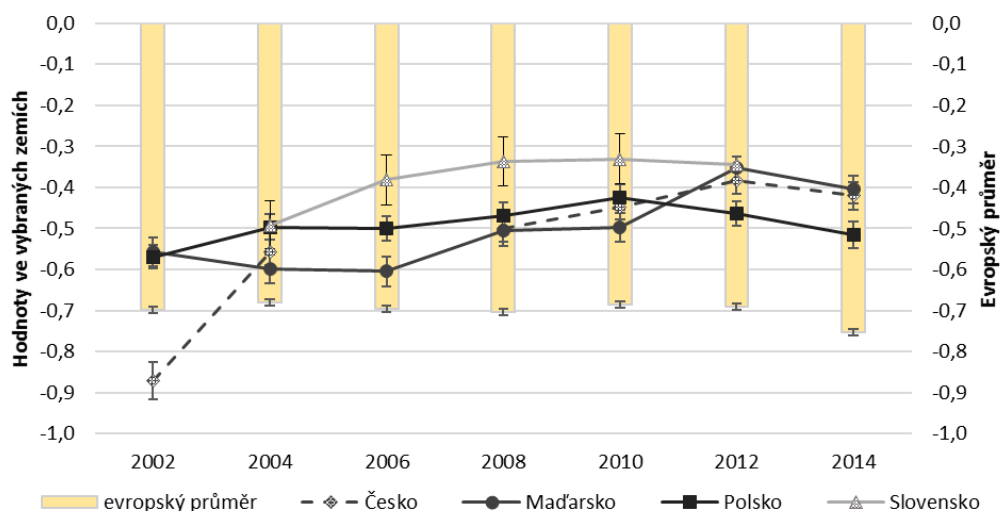
Graf 3. Hodnoty orientované na individuální zájmy – míra orientace na úspěch a hodnotové otevřenosti změně – v evropských zemích

Zdroj: ESS 7 (analýza nezahrnuje Izrael a Rusko)

Orientace na úspěch kolísavě roste ve všech analyzovaných visegrádských zemích a v tomto ohledu se tak postkomunistické země vzdalují západoevropskému hodnotovému nastavení. Pravděpodobně je to spojeno s jejich mnohdy překotným ekonomickým, politickým a sociálním vývojem v době transformace i poté, kdy se s rostoucí osobní svobodou začal klást větší důraz na životní úspěch jedince a méně se začalo hledět na blaho společnosti a kolektivní sociální zájmy, částečně i pravděpodobně na protest dřívější vnucované pro-sociální ideologie.

Graf 4. Vývoj hodnotové orientace na úspěch ve středo- a východoevropských zemích

Zdroj: ESS 1 – ESS 7 (data za ČR 2006 a Slovensko 2002 a 2014 chybí v ESS šetření)

Literatura

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (pp. 1–65). New York: Academic Press.

Schwartz, S. H. (1994). Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values? *Journal of Social Issues*, 50(4), 19–45.

Schwartz, S. H. (2006b). Value Orientations: Measurement, Antecedents and Consequences across Nations. In R. Jowell, C. Roberts, R. Fitzgerald, G. Eva (Eds.), *Measuring Attitudes Cross-nationally – Lessons from the European Social Survey* (pp. 169–203). London, UK: Sage.

Schwartz, S. H. (2007). Cultural and Individual Value Correlates of Capitalism: A Comparative Analysis. *Psychological Inquiry*, 18(1), 52–57.

Petra Anýžová

Petra.anyzova@soc.cas.cz

Příloha: 21 položek PVQ škály v ESS pro měření základních hodnot, znění pro muže

<i>Orientace na druhé/ TRANS</i>	UNIVERZALISMUS/ universalism (UN)	EQUAL. Myslí si, že je důležité, aby se s každým člověkem na světě zacházelo stejně. Věří, že každý by měl mít v životě stejné příležitosti. DIFF. Je pro něj důležité naslouchat lidem, kteří jsou jiní než on. I když s nimi nesouhlasí, chce jim porozumět. ENVIR. Pevně věří, že by se lidé měli starat o přírodu. Péče o životní prostředí je pro něj důležitá.
	BENEVOLENCE/ benevolence (BE)	HELP. Je pro něj velmi důležité pomáhat lidem kolem sebe. Chce se starat o jejich blaho. LOYAL. Je pro něj důležité být loajální k přátelům. Chce se věnovat lidem, kteří jsou mu blízcí.
<i>Konzervatismus / CONS</i>	KONFORMISMUS/ conformity (CO)	RULE. Věří, že lidé by měli dělat to, co se jim řekne. Myslí si, že lidé by měli dodržovat pravidla vždy, dokonce i když je nikdo nepozoruje. BEHAVE. Je pro něj důležité, aby se vždy choval spořádaně. Chce se vyhnout všemu, o čem by lidé řekli, že je špatné.
	TRADICE/ tradition (TR)	MODST. Je pro něj důležité být pokorný a skromný. Nesnaží se přitahovat na sebe pozornost. TRAD. Tradice je pro něj důležitá. Snaží se dodržovat zvyky, které se předávají v jeho náboženství nebo v jeho rodině.
	BEZPEČNOST/ security (SEC)	SAFE. Je pro něj důležité žít v bezpečném prostředí. Vyhýbá se všemu, co by mohlo ohrozit jeho bezpečnost. GOVER. Je pro něj důležité, aby mu vláda zajistila bezpečí před všemi hrozbami. Chce, aby byl stát silný tak, aby mohl chránit své občany.
<i>Orientace na úspěch/ SUCC</i>	MOC/ power (PO)	RICH. Je pro něj důležité, aby byl bohatý. Chce mít hodně peněz a drahé věci. RESPECT. Je pro něj důležité, aby ho lidé respektovali. Chce, aby lidé dělali, co jim řekne.
	ÚSPĚCH/ achievement (AK)	ADMIRE. Je pro něj důležité předvádět své schopnosti. Chce, aby lidé obdivovali, co dělá. SUCCESS. Je pro něj důležité být velmi úspěšný. Doufá, že lidé ocení, čeho dosáhl.
<i>Otevřenost změně/ OPNS</i>	POŽITKÁŘSTVÍ/ hedonism (HE)	GTIME. Je pro něj důležité užívat si života. Rád si dopřává. FUN. Vyhledává každou příležitost, aby se pobavil. Je pro něj důležité dělat věci, které mu přinášejí potěšení.
	STIMULACE/ stimulation (ST)	NEW. Má rád překvapení a vždy vyhledává nové aktivity. Myslí si, že je důležité v životě dělat mnoho různých věcí. ADVEN. Vyhledává dobrodružství a rád riskuje. Chce mít vzrušující život.
	SAMOSTATNOST/ self-direction (SD)	IDEAS. Promýšlení nových myšlenek a tvořivost jsou pro něho důležité. Rád dělá věci svým vlastním originálním způsobem. FREE. Je pro něj důležité, aby si sám rozhodoval o tom, co dělá. Má rád svobodu a nezávislost na druhých.

Poznámka: Znění otázky: „Nyní Vám stručně popíši určité lidi. Vyslechněte si prosím každý popis a řekněte mi, jak se Vám daná osoba podobá či nepochodá. Každá položka je hodnocena na šestibodové škále, kde 1 = Velmi se mi podobá a 6 = Vůbec se mi nepochodá.“ Kódování položek a hodnotových typů je ponecháno v anglickém znění kvůli snadnější komparaci se zahraničními odbornými statěmi. Původní pořadí kategorií odpovědí bylo pro potřeby analýzy transformováno opačně (1 = Vůbec se mi nepochodá; 6 = Velmi se mi podobá).